

SEBASTIAN
FAULKS

Μετάφραση: Αντώνης Καλοκύρης

Ο ΗΧΟΣ
ΤΩΝ
ΠΟΥΛΙΣΩΝ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΚΛΙΣΑΦΩΝΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ 2004

ΔΙΑΠΙΣΤΩΝΩ ΑΠΟ το γεμάτο σημειώσεις χειρόγραφο των 673 σελίδων, που βρίσκεται σε ένα μισοδιαλυμένο χαρτοκιβώτιο στη σοφίτα, ότι άρχισα να γράφω τον *Ήχο των πουλιών* στις 10 Ιουνίου του 1992 και τον ολοκλήρωσα το πρωί της 9ης Ιανουαρίου του 1993. Στο κουτί βρίσκεται επίσης ένα βαζάκι μαρμελάδας, στην ετικέτα του οποίου γράφει με τυπωμένα γράμματα «CONFITURE À L'ANCIENNE, GELÉE DE CASSIS», και με τα γράμματά μου, «Χώμα από τον Βυθισμένο Δρόμο, Μπομόν Χαμέλ, Σομ».

Από κάτω βρίσκεται ένα σημειωματάριο «Challenge» με μπλε σκληρό εξώφυλλο, αχνή διαγράμμιση και μέγεθος A4, που περιέχει μερικές χαοτικές βιαστικές σημειώσεις για ένα βιβλίο με τον προσωρινό τίτλο «(The) Last of July». Υπάρχει μια σελίδα με προχειρογραμμένα ονόματα για δευτερεύοντες χαρακτήρες, μεταξύ άλλων και το «διοικητής λόχου, λοχαγός Γούντγουις». Το όνομα έχει σβηστεί, για να γραφτεί από πάνω το όνομα «Γκρέι», απόφαση με συνέπειες για την κόρη του. Τέλος, υπάρχει ένα διάγραμμα για το δίκτυο με τις σήραγγες όπου παγιδεύονται ο Στίβεν και ο Τζακ, και μια πρώτη προσπάθεια χρονολόγησης, με την καταληκτική σημείωση: «Αλλαγή στις ηλικίες των κοριτσιών Φουρμεντιέ στο Πρώτο Μέρος».

Εκ των υστέρων, εκείνο που με εντυπωσιάζει είναι πόσο λίγο φαίνεται να είχα προετοιμαστεί για να γράψω ένα, από κάθε άποψη, φιλόδοξο μυθιστόρημα: ίσως πάλι να προετοιμαζόμουν

για πολύ μεγαλύτερο διάστημα, χωρίς να το συνειδητοποιώ. Ήμουν 39 ετών όταν έγραφα τον *Ήχο των πουλιών*, ωστόσο σκεφτόμουν περιστασιακά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο από τη μέρα που, ως δωδεκάχρονος μαθητής, μου ζητήθηκε να διαβάσω σε μια εκδήλωση στις 11 Νοεμβρίου τα ονόματα των αντρών που είχαν φοιτήσει στο σχολείο μας και που σκοτώθηκαν στους δύο παγκόσμιους πολέμους. Το σχολείο ήταν πολύ μικρό, ωστόσο η λίστα ήταν τόσο μεγάλη, που την επομένη πήρα άδεια για να μην συμμετέχω στα μαθήματα, επειδή πονούσε ο λαιμός μου. Σκέφτηκα πως κάτι πρέπει να είχε συμβεί, κάτι σχεδόν κυριολεκτικά απερίγραπτο. Όταν ο δάσκαλος της Ιστορίας, εξαιρετικά ομιλητικός για τους Νόμους των σιτηρών ή για την περίοδο των Στιούαρτ, έφτασε στο ζήτημα του Μεγάλου Πολέμου, φάνηκε να κομπιάζει· κούνησε το κεφάλι του θλιμμένα και ήταν λες και βιαζόταν να προχωρήσει παρακάτω. Αναρωτήθηκα μήπως είχε χάσει κάποιον αδερφό στον πόλεμο· σε κάθε περίπτωση, οπωσδήποτε κάτι είχε συμβεί και στο μυαλό μου πήρα μια απόφαση: Κάποτε θα επιχειρούσα να καταλάβω.

Στη διάρκεια της συγγραφής του *The girl at the Lion d'Or*, που εκδόθηκε το 1989, έκανα μια έρευνα στην ιστορία της Γαλλίας της δεκαετίας του 1930· η βασική ηρωίδα, μια εικοσάχρονη σερβιτόρα, είχε υποστεί ένα παιδικό τραύμα το οποίο, με μια απλή αφαίρεση, δεν μπορούσε παρά να είχε συμβεί στη διάρκεια του Μεγάλου Πολέμου. Αρχικά προσπάθησα να μη συνδέσω το τραύμα της με τον πόλεμο, επειδή ήταν ένα κουτί της Πανδώρας που δεν αισθανόμουν έτοιμος να το ανοίξω· ωστόσο, κάποια στιγμή σκέφτηκα πως έπρεπε να αντιμετωπίσω το ζήτημα και το έκανα μέσα από ένα βιβλίο με τίτλο *Les mutineries de 1917* του Γκι Πεντρονσινί, το οποίο εντόπισα στη βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου της Νάντης (πριν από το ίντερνετ η έρευνα απαιτούσε περισσότερα ταξίδια), όπως και μέσα από το *The price of glory* του Άλιστερ Χόουμ, μια καταγραφή της μάχης του Βερντέν –βιβλία τα οποία (μαζί με το *Vichy France* του Ρόμπερτ

Πάξτον) άλλαξαν την αντίληψή μου για τη Γαλλία του 20ού αιώνα. Το 1988 ήμουν λογοτεχνικός συντάκτης της εφημερίδας *Independent* στο Λονδίνο, και η 70ή επέτειος της εκχειρίδας είχε ως αποτέλεσμα να πλημμυρίσει το γραφείο με καινούριες σχετικές εκδόσεις. Μία από αυτές μου κίνησε ιδιαίτερα το ενδιαφέρον, με θέμα τις επιχειρήσεις στις σήραγγες. Μέχρι τότε δεν είχα ιδέα πως κάτω από την επιφάνεια της νεκρής ζώνης, σε σήραγγες τόσο στενές που δεν μπορούσες να σταθείς όρθιος, εξελισσόταν ένας άλλος πόλεμος: μια κόλαση μέσα στη κόλαση. Το βιβλίο περιείχε επίσης την ιστορία ενός καναρινιού που είχε χωθεί στις σήραγγες για να σωθεί, και έπρεπε να μεταφερθεί ξανά στην επιφάνεια από έναν αξιωματικό που φοβόταν τα πουλιά. Δεδομένου ότι σε όλες τις προσωπικές αφηγήσεις που είχα διαβάσει υπήρχαν συχνές αναφορές στον ήχο των πουλιών κατά τη διάρκεια των πιο ήσυχων στιγμών του πολέμου, και πολλοί ήταν εκείνοι που τον θεωρούσαν σαν ένα ελπιδοφόρο σημάδι για τη συνέχιση της ζωής, η ιστορία αυτή μου φάνηκε συμβολική με έναν ικανοποιητικά περίπλοκο τρόπο.

Τον Νοέμβριο του 1988 πήγα ως απεσταλμένος της εφημερίδας στο Δυτικό Μέττωπ μαζί με μια ομάδα βετεράνων, επίσκεψη που οργανώθηκε από την ιστορικό Λιν Μακντόναλντ. Στάθηκα στις λάσπες στο Νεβ Σαπέλ και στην Κορυφογραμμή Ομπέρ, μαζί με κάποιους ανθρώπους που είχαν πολεμήσει εκεί το 1915· ένας απ' αυτούς μου κρατούσε το χέρι, καθώς περιέγραφε πώς μάζευε τα κομμάτια του νεκρού φίλου του, «καθένα απ' αυτά όχι μεγαλύτερο από ένα αρνίσιο μπουτί», και τα έβαζε σε ένα σακί άμμου που το έθαψε σε μια τρύπα πριν συνεχίσει. Και εκείνο το χειμωνιάτικο πρωινό πριν από 16 χρόνια, ο πόλεμος έπαψε για μένα να είναι «Ιστορία» και έγινε κάτι αληθινό και ζωντανό: Ήταν το παρόν· ήταν εκείνος ο ηλικιωμένος άντρας που το ζεστό και ζωντανό χέρι του κράταγε το δικό μου· ήταν σάρκα, ήταν αίμα· και έγινε, για κάποιον ασαφή λόγο, απολύτως απαραίτητο για μένα να τον κατανοήσω. Το απόγευ-

μα περιπλανήθηκα κατά μήκος μιας σειράς από ταφόπλακες σε ένα από τα απόκοσμα όμορφα κοιμητήρια στο πεδίο των μαχών, παρέα με τον ηλικιωμένο, καινούριο φίλο μου. Ξαφνικά ταράχτηκε. Η σορός του διαμελισμένου συντρόφου του, που τη θεώρουσε χαμένη, είχε ξεθαφτεί και είχε τοποθετηθεί ξανά σε κανονικό μνήμα: Εκεί, μπροστά μας, υπήρχε το όνομά του στην καθάρη λευκή πέτρα. «Πω πω...» είπε με κομμένη την ανάσα, αντικρίζοντας για πρώτη φορά ύστερα από σχεδόν 70 χρόνια τον καλύτερό του φίλο. «Πω πω...»

Τα επόμενα τρία χρόνια διάβασα κι άλλο για τον πόλεμο, αν και όχι συστηματικά, αφού έγραφα ένα άλλο βιβλίο. Σκεφτόμουν πως τα μυθιστορήματα ήταν στην πλειονότητά τους απογοητευτικά, ενώ τα διάσημα απομνημονεύματα ήταν γραμμένα με την χαρακτηριστική ειρωνεία των αξιωματικών που καθιστούσε απόμακρο το ζήτημα. Ένα βιβλίο με τίτλο *Death's Men*, του Ντένις Γούντερ, έστρεψε την προσοχή μου στον πλούτο του διαθέσιμου αρχαιακού υλικού και με οδήγησε στο Αυτοκρατορικό Πολεμικό Μουσείο, όπου αργότερα πέρασα πολλές ώρες. Ωστόσο, ήμουν ήδη αντιμέτωπος με ένα διόλου αμελητέο παράδοξο. Από τη μία, ένιωθα ότι η εμπειρία αυτού του πολέμου δεν είχε γίνει πλήρως αντιληπτή στη δημόσια σφαίρα· ακόμη και μορφωμένοι άνθρωποι έδειχναν να έχουν μια ασαφή εικόνα. Αυτό οφειλόταν εν μέρει στη σιωπή όσων είχαν βρεθεί εκεί. Σε όλη την ιστορία της ανθρωπότητας, κανένας δεν είχε ξαναδει τέτοια σφαγή, πώς μπορούσαν λοιπόν να την αφηγηθούν εκείνοι οι άντρες; Επιπλέον, μόλις 20 χρόνια μετά, ένας δεύτερος παροξυσμός είχε συνταράξει τον κόσμο, με μία πλευρά του να μνημονεύεται τόσο πολύ χάρη στην επιμονή των θυμάτων, που φαινόταν να μην περισσεύει χώρος στη δημόσια μνήμη για προγενέστερα ολοκαυτώματα. Από την άλλη, πάντως, ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος είχε οδηγήσει στην παραγωγή σπουδαίας λογοτεχνίας (Όουεν, Ρεν, Μπαρμπίς, Ρεμάρκ και άλλοι) και ήταν φανερό πως κάποιοι τον κατανοούσαν καλά.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ 2014

ΠΟΛΛΑ ΕΧΟΥΝ ΑΛΛΑΞΕΙ στα πάνω από είκοσι χρόνια που μεσολάβησαν αφότου έγραφα αυτό το μυθιστόρημα. Εκείνη την εποχή, εκτός του ακαδημαϊκού χώρου, ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν ένα μάλλον ανεξερεύνητο θέμα. Περιστασιακά υπήρχαν διαλέξεις στο Αυτοκρατορικό Πολεμικό Μουσείο· ξεναγήσεις σε πεδία μαχών, όπου συμμετείχε μια χούφτα βετεράνων επιζώντων· βιογραφίες στρατηγών και επανεκτιμήσεις μαχών, που εκδίδονταν από μικρούς εκδοτικούς οίκους. Όμως, το κοινό στο οποίο απευθύνονταν ήταν αυτό που πλέον αποκαλούμε «εξειδικευμένο»· το επίπεδο ενδιαφέροντος και γνώσης στο ευρύτερο κοινό ήταν χαμηλό. Όταν έλεγα σε κάποιους ότι έγραφα ένα μυθιστόρημα που διαδραματιζόταν σε εκείνη την περίοδο, με πολλές σκηνές στα χαρακώματα, η αντίδραση ήταν αποθαρρυντική. Σαν να ένιωθαν πως εκείνα τα τέσσερα χρόνια είχαν αξιολογηθεί και αφομοιωθεί επαρκώς, ώστε να αρχαιοθετηθούν.

Διαφωνούσα κατηγορηματικά. Η αίσθησή μου, βασισμένη εκείνη την περίοδο σε όχι πολύ περισσότερα από ανοργάνωτα αναγνώσματα και μερικές συζητήσεις με βετεράνους από το Δυτικό Μέτωπο, ήταν πως μια σημαντική παράμετρος της σύγκρουσης δεν είχε γίνει κατανοητή. Δυσκολευόμουν να προσδιορίσω με ακρίβεια τι έλειπε, όμως σε γενικές γραμμές θεωρώ πως ήταν το εξής: η πλήρης αξιολόγηση της σωματικής εμπειρίας των στρατιωτών· και, ακόμη πιο σημαντικό ενδεχομένως, μια

φιλοσοφική κατανόηση για το τι σήμαινε να λαμβάνεις μέρος στην πρώτη γενοκτονία του αιώνα –εκείνη που κατέστησε πιθανές τις υπόλοιπες. Τα μυθιστορηματικά θέματα που φαινόταν να προκύπτουν από εκείνα τα ιστορικά ζητήματα ήταν: Τι φανερώνουν εκείνα τα τέσσερα χρόνια για το είδος μας; Η αίσθησή μας για το τι είμαστε άλλαξε διά παντός;

Ωστόσο, πέρα από τη μυθοπλασία, υπάρχουν και ενδιαφέροντα ζητήματα για τη μνήμη και τη λήθη, τα οποία ήρθαν στο επίκεντρο την τελευταία εικοσαετία. Η ώθηση προς τη λήθη ήταν ακατανίκητη και ξεκίνησε τον Νοέμβριο του 1918. Τους πρώτους δεκαοχτώ μήνες του πολέμου, οι άντρες έσπευδαν να καταταγούν παρασυρμένοι από τη δίνη του ενθουσιασμού. Το πατριωτικό φρόνημα ήταν υψηλό· η στολή ήταν αντικείμενο επίδειξης στις κοπέλες· και όλοι σου οι φίλοι κατατάσσονταν. Κανείς δεν ήθελε να τον χαρακτηρίσουν ειρηνιστή ή να μη συμμετέχει σ' εκείνη τη μεγάλη περιπέτεια. Είχε φτάσει η ώρα οι Γερμανοί να πάρουν ένα καλό μάθημα, που θα τους έμενε αξέχαστο, ενώ τόσο η ιστορική εμπειρία όσο και η προπαγάνδα άφηναν να εννοηθεί πως ο πόλεμος θα ήταν σύντομος.

Η στρατιωτική εκπαίδευση ήταν παρωχημένη και βασιζόταν στην πεποίθηση πως η συμμετοχή του ιππικού θα διαδραμάτιζε καθοριστικό ρόλο. Ελάχιστοι στρατιωτικοί αναλυτές και από τις δύο πλευρές προέβλεψαν την πραγματική εξέλιξη: ένα στατικό πεδίο θανάτου, όπου δέκα εκατομμύρια άντρες θα αφανίζονταν από τις εκρήξεις των βλημάτων και θα διαμελίζονταν από τα πυρά των πολυβόλων. Η αιτία δεν ήταν μόνο τα πιο αποτελεσματικά μέσα εξόντωσης, αλλά και η κλίμακα του πολέμου. Μετά τη χρησιμοποίηση των εθελοντών της στρατιάς του Κίτσενορ, ήρθε η ώρα των επιστρατευμένων: ανδρών που δεν ήταν σωματικά κατάλληλοι για πόλεμο, καθότι ηλικιωμένοι, αδύναμοι ή άτολμοι. Η λάσπη δεν έκανε διακρίσεις· κατάπινε τόσο τους απρόθυμους όσο και τους γενναίους.

Ήταν δύσκολο για τους απλούς ανθρώπους που επέζησαν από αυτό το ολοκαύτωμα να βρουν τις κατάλληλες λέξεις για να περιγράψουν όσα δεν είχε αντικρίσει ποτέ ξανά ανθρώπινο πλάσμα. Οι οικογένειες και οι φίλοι στην πατρίδα μερικές φορές δίσταζαν να κάνουν ερωτήσεις· άλλοτε πάλι ήταν δύσπιστοι ή αδιάφοροι. Για πολλούς επιζήσαντες, η σιωπή φάνταζε ως η καλύτερη λύση για να προχωρήσουν: Όσο και αν είχε αλλάξει η άποψή μας για την ανθρώπινη φύση, η ζωή έπρεπε να συνεχιστεί.

Τη δεκαετία του 1920 υπήρξαν πολλές προσπάθειες στον χώρο του μυθιστορήματος, αν και οι περισσότερες ήταν στην πραγματικότητα απομνημονεύματα, όπου είχε παραποιηθεί απλώς το όνομα του συντάγματος. Στην πλειονότητά τους άφηναν να φανεί μια μάχη ανάμεσα στη λογοτεχνική συστολή της περιόδου και στο φριχτό περιεχόμενο, με την πρώτη συνήθως να επικρατεί. Εξαιρέσεις αποτελούσαν τα βιβλία του Φρέντερικ Μάνινγκ και του Ρ. Χ. Μότραμ. Μία δεκαετία μετά την εκχειρίρα, άρχισαν να εμφανίζονται τα διαχρονικά απομνημονεύματα του πολέμου, από χαρισματικούς συγγραφείς όπως οι Γκρέιβς, Σασούν και Μπλάντεν. Έργα εξαιρετικά ραφινάρισμένα, αλλά με ένα είδος αυτοπροστατευτικής ειρωνείας που χαρακτηρίζει τους ανώτερους αξιωματικούς. Τη χρονιά ορόσημο του 1928 έγινε επίσης η πρώτη παρουσίαση του συγκινητικού θεατρικού του Ρ. Σ. Σέριφ *Journey's end*. Τη δεκαετία του 1930 υπήρξε μια σταθερή ροή προσωπικών ιστοριών -από την οπτική των αξιωματικών, όπως το *A passionate prodigality* (1933) του Γκάι Τσάπμαν, ή από πιο έμμεσες οπτικές, όπως το *I saw them die* (1936) της θαρραλέας Αμερικανίδας νοσοκόμας Σίρλεϊ Μίλαρντ.

Όμως, το 1939, τη στιγμή που θα ανέμενε κάποιος ότι μια νέα γενιά συγγραφέων θα αποτίναζε το μούδιασμα του τραύματος και θα δημιουργούσε κάτι το καθοριστικό, προέκυψε μια νέα καταστροφή. Και η μνημόνευση του Β' Παγκοσμίου Πολέμου αποδείχθηκε αμέσως διαφορετική, κυρίως λόγω του τρόπου

που η παγκόσμια εβραϊκή κοινότητα ξεκίνησε να τιμάει τη μνήμη όσων είχαν πεθάνει στα στρατόπεδα συγκέντρωσης των ναζί.

Λίγα χρόνια μετά το 1945, ένας σημαντικός όγκος νέας πολεμικής λογοτεχνίας είχε προκύψει, σε μεγάλο βαθμό ασχολούμενης με ιστορίες απόδρασης ή επιβίωσης στα στρατόπεδα αιχμαλώτων πολέμου. Τα περισσότερα έργα είχαν ηρωικό τόνο, όπως ταίριαζε σ' έναν πόλεμο όπου το ηθικό έρεισμα ήταν πολύ πιο ξεκάθαρο. Ειδικά οι κινηματογραφιστές ενθουσιάστηκαν με τις ιστορίες των καταδρομέων και των πιλότων μαχητικών αεροσκαφών· οι ιστορίες πρόσφεραν κίνηση και λάμψη, σε αντίθεση με τους βάλτους των σφαγών στο Δυτικό Μέτωπο.

Τις δεκαετίες του 1950 και του 1960, ενώ οι κινηματογραφικές οθόνες βούιζαν από τους ήχους των Σπιτφάιαρ, το καλλιτεχνικό ενδιαφέρον για τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο συνέχισε να φθίνει. Το σεβαστό μυθιστόρημα του Τζον Χάρις *Covenant with death* (1961) αποτύπωνε με ζωντάνια τη δημιουργία ενός τάγματος των Γιόρκσιρ Παλς και της τύχης του στο Σομ, όμως έδινε περισσότερο την εντύπωση έργου τεκμηρίωσης παρά ολοκληρωμένης μυθοπλασίας. Δραματουργικά, το ενδιαφέρον για εκείνη τη σύγκρουση μάλλον περιορίστηκε σε μία και μόνη θεατρική παράσταση: το «Oh! What a lovely war!» που ανέβηκε στη λονδρέζικη σκηνή από το Θεατρικό Εργαστήρι της Τζόουν Λίτλγουντ το 1963. Βασιζόταν σε ένα ραδιοφωνικό πρόγραμμα στο οποίο κωμικά τραγούδια αντιπαραβάλλονταν με στατιστικά στοιχεία από τα πεδία των μαχών. Στη θεατρική εκδοχή, η Λίτλγουντ επέμεινε οι ηθοποιοί να εμφανίζονται με στολή πιερότου αντί για τη στρατιωτική· είπε ότι ήθελε οι θεατές να φεύγουν από το θέατρο «γελώντας με τη χυδαιότητα του πολέμου».

Όταν τα ιστορικά γεγονότα απεικονίζονται μέσα από τόσα πολλά επίπεδα ειρωνείας, η ιδέα της πραγματικής μνήμης φαντάζει καμένο χαρτί. Η εμπειρία δείχνει να βρίσκεται πέρα από την όποια ανάκληση ή φαντασία, εξοβελισμένη σε έναν άλλον κόσμο –με παχιά μουστάκια και αστεία καπέλα.

Όταν θα 'χω φύγει πια, ας είναι τούτα
τα αποχαιρετιστήρια λόγια μου, πως
ό,τι έχω δει είν' απaráμιλλο.

Ραμπιντρανάθ Ταγκόρ, *Gitanjali*

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΓΑΛΛΙΑ 1910

1

Η ΛΕΩΦΟΡΟΣ ΚΑΝΖ ήταν ένας φαρδύς, ήσυχος δρόμος που οριοθετούσε το ανατολικό άκρο της Αμιένης. Οι άμαξες που κατέφθαναν από τη Λιλ και την Αράς στον βορρά, κατευθύνονταν απευθείας στα βυρσοδεψεία και στους μύλους της συνοικίας Σεν Λου, αποφεύγοντας να διασχίσουν αυτόν τον αυλακωμένο, κατάφυτο δρόμο. Πίσω από τα σπίτια της κατοικημένης πλευράς της λεωφόρου υπήρχαν μεγάλοι κήποι, τετραγωνισμένοι και κατανομημένοι σε αυτά με πολεοδομική ακρίβεια. Από το νοτιοανατολικό χορτάρι υψώνονταν φροντισμένες καστανιές, πασχαλιές και ιτιές, που πρόσφεραν σκιά και ηρεμία στους ιδιοκτήτες τους. Οι κήποι είχαν άγρια και πυκνόφυτη όψη, ενώ τα ψηλά χορτάρια και οι ακούρευτοι θαμνοφράχτες έκρυβαν μικρά ξέφωτα, ήσυχες λιμνούλες και σημεία που δεν τα είχαν επισκεφτεί ούτε οι ιδιοκτήτες τους, όπου κομμάτια με πρασινάδα και αγριολούλουδα σκεπάζονταν από τα κλαδιά των δέντρων.

Πίσω κι από τους κήπους ο ποταμός Σομ χωριζόταν σε μικρά κανάλια, γραφικό χαρακτηριστικό του Σεν Λου: στην άλλη πλευρά της λεωφόρου, τα κανάλια είχαν μορφοποιηθεί σε μια σειρά από υδρόκηπους, νησάκια νοτιοανατολικής γονιμότητας διαχωρισμένα από το νερό του κατακερματισμένου ποταμού. Τα κυριακάτικα απογεύματα, μακριές βάρκες με επίπεδες καρίνες που σπρώχονταν με κοντάρια, μετέφεραν τους κατοίκους της πόλης στις πλωτές διόδους. Κατά μήκος του ποταμού και των

καναλιών κάθονταν φαράδες, σκυφοί πάνω από τα καλάμια τους· με καπέλα και πανωφόρια κάτω από τον καθεδρικό ναό, και με σηκωμένα τα μανίκια στις όχθες των υδρόκηπων, έριχναν την πετονιά τους αναζητώντας πέστροφες ή κυπρίνους.

Το σπίτι των Αζέρ είχε στραμμένη προς τον δρόμο μια στιβαρή, επίσημη πρόσοψη πίσω από το σιδερένιο κιγκλίδωμα. Όσοι περνούσαν κατηγοριζοντας προς το ποτάμι, αναμφίβολα σκέφτονταν πως ανήκε σε κάποιο σημαντικό πρόσωπο. Η πλακόστρωτη στέγη σχημάτιζε γωνίες και αλληλοσυγκρουόμενες κλίσεις, καλύπτοντας το ακανόνιστο σχήμα του σπιτιού. Σ'ένα σημείο από κάτω της, ένας φεγγίτης είχε θέα προς τη λεωφόρο. Στον πρώτο όροφο δέσποζε ένα πέτρινο μπαλκόνι, πάνω από τα κάγκελα του οποίου ένα κόκκινο αναρριχητικό φυτό υψωνόταν ως τη στέγη. Το σπίτι διέθετε μια εντυπωσιακή εξώπορτα με μεταλλικά ενθέματα στο ξύλο.

Εσωτερικά, το σπίτι ήταν μικρότερο και ταυτόχρονα μεγαλύτερο απ' όσο έδειχνε. Δεν είχε δωμάτια που να τρομάζουν με τη μεγαλοπρέπειά τους, ούτε επιχρυσωμένες αίθουσες χορού με κρεμαστούς πολυελαίους, ωστόσο διέθετε απροσδόκητους χώρους και διαδρόμους που αποκάλυπταν όλο και νέες γωνίες με σκαλιά, τα οποία οδηγούσαν στους κήπους· υπήρχαν μικρά σαλόνια επιπλωμένα με γραφεία και ταπετσαρισμένες πολυθρόνες, με πρόσβαση από κρυφές διόδους. Ακόμα και από την άκρη της χορταρένιας έκτασης του κήπου δυσκολεύοσούν να καταλάβεις πώς αυτά τα δωμάτια και οι διάδρομοι χωρούσαν στα ατάραχα πέτρινα ορθογώνια. Σε όλο το κτίριο τα πατώματα έβγαζαν χαρκτηριστικούς ήχους κάτω από την πίεση των ποδιών, με αποτέλεσμα το σπίτι, με τις απότομες γωνίες και την κούφια ατμόσφαιρα, να αντηχεί μονίμως από αόρατα βήματα.

Το μεταλλικό μπαούλο του Στίβεν Ρέισφορντ είχε σταλεί εκ των προτέρων και βρισκόταν μπροστά στη βάση του κρεβατιού. Έβγαλε τα ρούχα του και κρέμασε το δεύτερο κοστούμι στην τεράστια σκαλιστή ντουλάπα. Κάτω από το παράθυρο υπήρχε

μια επισμαλτωμένη λεκάνη για το νίψιμο και μια ξύλινη κρεμάστρα για την πετσέτα. Έπρεπε να σταθεί στις μύτες των ποδιών για να δει τη λεωφόρο όπου μια άμαξα περίμενε στην απέναντι πλευρά, με το άλογο να τινάζει τα γκέμια και να αναστηλώνει τον λαϊμό του για να μασουλήσει τα κλαράκια μιας μοσχολεμονιάς. Ο Στίβεν δοκίμασε την αντοχή του κρεβατιού κι έπειτα ξάπλωσε, ακουμπώντας το κεφάλι του στο κρουμμένο κυλινδρικό μαξιλάρι. Το δωμάτιο ήταν λιτό μα διακοσμημένο με αρκετή φροντίδα. Στο τραπέζι υπήρχε ένα βάζο με αγριολούλουδα, ενώ εκατέρωθεν της πόρτας υπήρχαν γκραβούρες με σκηνές από τους δρόμους της Ονφλέρ.

Ήταν ένα ανοιξιάτικο απόγευμα, με τον ήλιο να δύει πέρα από τον καθεδρικό, και τους ήχους των κοτσυφιών γύρω από το σπίτι. Ο Στίβεν νίφτηκε στα πεταχτά και προσπάθησε να στρώσει τα μαύρα του μαλλιά κοιτώντας στον μικρό καθρέφτη. Έβαλε μια εξάδα τσιγάρα στη μεταλλική ταμπακέρα και την έχωσε στην εσωτερική τσέπη του σακακιού του. Άδειασε τις υπόλοιπες τσέπες του από όσα αντικείμενα δεν χρειαζόταν πια: εισιτήρια τρένου, ένα μπλε δερμάτινο σημειωματάριο κι ένα μαχαίρι με μονή, σχολαστικά ακονισμένη λεπίδα.

Κατέβηκε για το δείπνο έκπληκτος από τον ήχο των βημάτων του στις δύο σειρές σκαλιών, που τον οδήγησαν αρχικά στο πλάτωμα του πρώτου ορόφου με τα οικογενειακά υπνοδωμάτια και τελικά στον διάδρομο του ισογείου. Ένιωθε να ζεσταίνεται μέσα από το γιλέκο και το σακάκι του. Για μερικές στιγμές κοντοστάθηκε σαν χαμένος, αβέβαιος για το ποια από τις τέσσερις πόρτες με τους ένθετους υαλοπίνακες κατά μήκος του διαδρόμου έπρεπε να επιλέξει. Μισάνοιξε τη μία και βρέθηκε να κοιτάζει σε μια κουζίνα γεμάτη με ατμούς, στη μέση της οποίας μια υπηρέτρια τοποθετούσε πιάτα σ' έναν δίσκο πάνω σ' ένα μεγάλο ξύλινο τραπέζι.

«Από δω, μεσιέ. Το δείπνο σερβίρεται», είπε η υπηρέτρια και στριμώχτηκε για να περάσει από μπροστά του.

Στην τραπεζαρία η οικογένεια είχε ήδη πάρει θέση. Η μα-
ντάμ Αζέρ σηκώθηκε.

«Α, μεσιέ, καθίστε εδώ.»

Ο Αζέρ έκανε τις συστάσεις μουρμουρίζοντας και ο Στίβεν
άκουσε μόνο τις λέξεις «η σύζυγός μου». Έπιασε το χέρι της
και έκλινε κοφτά το κεφάλι του. Από την άλλη πλευρά του
τραπεζιού τον παρατηρούσαν δύο παιδιά.

«Η Λιζέτ», είπε η μαντάμ Αζέρ, δείχνοντας ένα κορίτσι πε-
ρίπου δεκαέξι ετών με σκούρα μαλλιά πιασμένα με κορδέλα,
που χαμογέλασε αυτάρεσκα και έτεινε το χέρι της: «και ο
Γκρεγκουάρ». Ήταν ένα αγόρι περίπου δέκα ετών, το κεφαλάκι
του οποίου μόλις που πρόβαλλε πάνω από το τραπέζι, ενώ από
κάτω κουνούσε ζωηρά τα πόδια του μπρος πίσω.

Η υπηρέτρια εμφανίστηκε πάνω από τον ώμο του Στίβεν
κρατώντας τη σουπιέρα. Ο Στίβεν άδειασε στο πιάτο του την
κουτάλα και μύρισε κάποιο μυρωδικό που δεν το αναγνώρισε.
Κάτω από τους ομόκεντρους πράσινους δακτυλίους, η σούπα
είχε δεθεί με πατάτα.

Ο Αζέρ είχε ήδη φάει τη δική του και με σταθερό ρυθμό
χτυπούσε νευρικά το μαχαίρι στην ασημένια βάση του. Καθώς
ρουφούσε το υγρό, ο Στίβεν σήκωσε το διερευνητικό του βλέμμα
πάνω από το κουτάλι του.

«Πόσων ετών είστε;» είπε το αγόρι.

«Γκρεγκουάρ!»

«Δεν πειράζει», είπε ο Στίβεν στη μαντάμ Αζέρ. «Είκοσι.»

«Πίνετε κρασί;» είπε ο Αζέρ και σήκωσε το μπουκάλι πάνω
από το ποτήρι του Στίβεν.

«Ευχαριστώ.»

Ο Αζέρ έβαλε δυο τρία δάχτυλα στο ποτήρι του Στίβεν και
σε εκείνο της συζύγου του, πριν αφήσει ξανά το μπουκάλι στη
θέση του.

«Λοιπόν, τι γνωρίζετε για την υφαντουργία;» είπε ο Αζέρ.
Ήταν μόλις σαράντα ετών, αν και θα μπορούσε να είναι δέκα

χρόνια μεγαλύτερος. Είχε ένα από εκείνα τα σώματα που δεν σφίγγουν, ούτε πλαδαρεύουν στο πέρασμα των χρόνων. Το βλέμμα του ήταν σε εγρήγορση, χωρίς ίχνος ευθυμίας.

«Λίγα πράγματα», είπε ο Στίβεν. «Εργάζομαι στον τομέα σχεδόν τέσσερα χρόνια, όμως ασχολούμαι περισσότερο με ζητήματα οικονομικά. Ο εργοδότης μου θέλει να κατανοήσω καλύτερα τη διαδικασία παραγωγής.»

Η υπηρέτρια μάζεψε τα πιάτα της σούπας και ο Αζέρ άρχισε να μιλάει για τις τοπικές επιχειρήσεις και τις δυσκολίες που αντιμετώπιζε με το εργατικό προσωπικό. Ήταν ιδιοκτήτης ενός εργοστασίου στην πόλη και ενός δευτέρου λίγα χιλιόμετρα έξω από αυτή.

«Η οργάνωση των εργατών σε συνδικάτα μου αφήνει ελάχιστα περιθώρια ελιγμών. Παραπονούνται πως χάνουν τις δουλειές τους επειδή έχουμε αρχίσει να χρησιμοποιούμε μηχανήματα, μα αν δεν καταφέρουμε να αντιμετωπίσουμε τους ανταγωνιστές μας στην Ισπανία και την Αγγλία, δεν έχουμε την παραμικρή ελπίδα.»

Η υπηρέτρια έφερε μια πιατέλα με κομμάτια κρέας σε αραιή σάλτσα και την άφησε μπροστά στην κυρία Αζέρ. Η Λιζέτ άρχισε να αφηγείται μια ιστορία από τη μέρα της στο σχολείο. Καθώς μιλούσε, τίναζε το κεφάλι της και χασκογελούσε. Η ιστορία αφορούσε μια φάρσα που σκάρωσε ένα κορίτσι σε κάποιον άλλο, όμως η αφήγηση της Λιζέτ είχε και ένα δεύτερο επίπεδο. Σαν να αναγνώριζε την παιδιαστική φύση του περιστατικού και ήθελε να υπαινιχθεί στον Στίβεν και στους γονείς της πως η ίδια παραήταν μεγάλη για τέτοιου είδους πράγματα. Ωστόσο, έδειχνε μάλλον αβέβαιη ως προς τα τρέχοντα ενδιαφέροντα και τις προτιμήσεις της· άρχισε να τραυλίζει, ώσπου τελικά η φωνή της έσβησε, και γύρισε για να επιπλήξει τον αδερφό της που γελούσε.

Ο Στίβεν την παρατηρούσε όση ώραμίλαγε, με τα σκούρα μάτια του να εξετάζουν εξονυχιστικά το πρόσωπό της. Ο Αζέρ

αγνόησε την κόρη του, έβαλε σαλάτα στο πιάτο του και έδωσε τη σαλατιέρα στη σύζυγό του. Με ένα κομμάτι φωμί μάζεψε τα ίχνη της σάλτσας που είχαν απομείνει στο χείλος του πιάτου του.

Η μαντάμ Αζέρ δεν είχε κοιτάξει ακόμα κατάματα τον Στίβεν. Κι εκείνος το απέφυγε, λες και περίμενε να του απευθύνει πρώτα τον λόγο, ωστόσο με την περιφερειακή του όραση αντιλαμβανόταν την κίνηση των φραουλοκάστανων μαλλιών της, που τα είχε μαζέψει από το πρόσωπό της. Φορούσε λευκό δαντελένιο πουκάμισο, με μια σκούρα κόκκινη πέτρα στον λαιμό.

Μόλις ολοκλήρωσαν το δείπνο, ήχησε το κουδούνι της εξώπορτας και άκουσαν μια εγκάρδια αντρική φωνή στον διάδρομο.

Για πρώτη φορά ο Αζέρ χαμογέλασε. «Ο παλιόφιλος ο Μπεράρ. Ακριβής ως συνήθως!»

«Ο μεσιέ και η μαντάμ Μπεράρ», είπε η υπηρέτρια ανοίγοντας την πόρτα.

«Καλησπέρα, Αζέρ. Μαντάμ, χαίρομαι.» Ο Μπεράρ, ένας εύσωμος πενήνταχρονος γκριζομάλλης, ακούμπησε τα χείλη του στο χέρι της μαντάμ Αζέρ. Η σύζυγός του, σχεδόν εξίσου εύσωμη και με πυκνά μαλλιά μαζεμένα στην κορυφή του κεφαλιού, αντάλλαξε χειραψίες και φίλησε στο μάγουλο τα παιδιά.

«Με συγχωρείτε, δεν άκουσα το όνομά σας όταν μας σύστησε ο Ρενέ», είπε ο Μπεράρ στον Στίβεν.

Την ώρα που ο Στίβεν το επαναλάμβανε και το συλλάβιζε για χάρη του, ζητήθηκε από τα παιδιά να φύγουν και οι Μπεράρ πήραν τις θέσεις τους.

Η άφιξή τους φαινόταν ότι είχε αναζωογονήσει τον Αζέρ. «Μπράντι για σένα, Μπεράρ; Και για εσάς, μαντάμ, λίγο τσάι από βότανα, αν δεν κάνω λάθος. Ιζαμπέλ, ζήτησε σε παρακαλώ και καφέ. Λοιπόν—»

«Προτού συνεχίσεις», τον έκοψε ο Μπεράρ σηκώνοντας το παχουλό του χέρι, «έχω μια δυσάρεστη είδηση. Οι βαφείς κήρυξαν απεργία, που ξεκινάει από αύριο. Οι επικεφαλής του συνδικάτου συναντήθηκαν με τους εκπροσώπους των εργοδο-

τών στις πέντε το απόγευμα και κατέληξαν σ' αυτή την απόφαση.»

Ο Αζέρ ρουθούνισε. «Είχα την εντύπωση ότι η συνάντηση ήταν για αύριο.»

«Επισπεύσθηκε κατά μία μέρα. Δεν μου αρέσει να σου φέρνω άσχημες ειδήσεις, αγαπητέ μου Ρενέ, μα δεν θα με ευχαριστούσες αν το μάθαινες αύριο από τον επιστάτη σου. Τουλάχιστον, φαντάζομαι πως δεν θα επηρεάσει άμεσα το εργοστάσιό σου.»

Στην πραγματικότητα, ο Μπεράρ έδειχνε να χαίρεται για την άσχημη είδηση που είχε κομίσει. Η έκφρασή του φανέρωνε μια ήρεμη ικανοποίηση για τη σπουδαιότητα που του πρόσδιδε η αναγγελία που είχε κάνει. Η μαντάμ Μπεράρ κοίταξε με θαυμασμό τον σύζυγό της.

Ο Αζέρ άρχισε να καταριέται το εργατικό δυναμικό και αναρωτήθηκε πώς περίμεναν από εκείνον να συνεχίσει τη λειτουργία των εργοστασίων του. Ο Στίβεν και οι γυναίκες δίσταζαν να εκφράσουν την άποψή τους και ο Μπεράρ, μετά την ανακοίνωση της είδησης, έδειχνε πως δεν είχε να συνεισφέρει κάτι άλλο στο ζήτημα.

«Οπότε», είπε αφού άφησε τον Αζέρ να συνεχίσει για αρκετή ώρα, «οι βαφείς απεργούν. Κοίτα να δεις, κοίτα να δεις.»

Οι πάντες, συμπεριλαμβανομένου του Αζέρ, δέχτηκαν πως η κατάληξη αυτή είχε ολοκληρώσει τη συζήτηση για το θέμα.

«Πώς ταξιδέψατε;» είπε ο Μπεράρ.

«Με το τρένο», είπε ο Στίβεν, υποθέτοντας πως είχε απευθυνθεί σ' εκείνον. «Μεγάλο ταξίδι.»

«Α, τα τρένα», είπε ο Μπεράρ. «Τι δίκτυο! Η πόλη μας αποτελεί σημαντικό κόμβο. Δρομολόγια για Παρίσι, Λιλ, Βουλόνη... Πείτε μου, έχετε τρένα στην Αγγλία;»

«Ναι.»

«Από πότε;»

«Να σκεφτώ... Εδώ και περίπου εβδομήντα χρόνια.»

«Πάντως, έχετε προβλήματα στην Αγγλία, αν δεν κάνω λάθος.»

«Δε νομίζω. Δεν έχω αντιληφθεί κάτι.»

Ο Μπεράρ χαμογέλασε πρόσχαρα και ήπιε το μπράντι του. «Κοίτα να δεις. Πλέον έχουν τρένα στην Αγγλία.»

Η πορεία της συζήτησης εξαρτιόταν από τον Μπεράρ· θεωρούσε πως είχε αναλάβει το βάρος της διεύθυνσής της, της σύνθεσης των διαφορετικών απόψεων και της σύνοψης του τι συνεισέφερε ο καθένας.

«Και στην Αγγλία τρώτε κρέας για πρωινό κάθε μέρα», είπε.

«Οι περισσότεροι ναι», είπε ο Στίβεν.

«Φανταστείτε, αγαπητή μαντάμ Αζέρ, ψητό κρέας για πρωινό κάθε μέρα!» Ο Μπεράρ παρότρυνε την οικοδέσποινα να μιλήσει.

Εκείνη αρνήθηκε, ωστόσο μουρμούρισε πως μάλλον έπρεπε ν' ανοίξει κάποιο παράθυρο.

«Ίσως κάποτε το κάνουμε κι εμείς, έτσι, Ρενέ;»

«Ω, αμφιβάλλω, αμφιβάλλω», είπε ο Αζέρ. «Εκτός κι αν αποκτήσουμε και την ομίχλη του Λονδίνου.»

«Α, και τη βροχή», είπε γελώντας ο Μπεράρ. «Αν δεν κάνω λάθος, στο Λονδίνο, από τις έξι μέρες βρέχει τις πέντε.» Κοίταξε ξανά προς την πλευρά του Στίβεν.

«Κι όμως, σε κάποια εφημερίδα διάβασα ότι πέρυσι έβρεξε λιγότερο στο Λονδίνο απ' ό,τι στο Παρίσι.»

«Τις πέντε από τις έξι μέρες», τον διέκοψε ο Μπεράρ, χαμογελώντας πλατιά. «Το φαντάζεστε;»

«Ο πατερούλης δεν αντέχει τη βροχή», είπε η μαντάμ Μπεράρ στον Στίβεν.

«Και πώς περάσατε αυτή την όμορφη ανοιξιάτικη μέρα, αγαπητή μαντάμ;» είπε ο Μπεράρ, παροτρύνοντας ξανά την οικοδέσποινα να συμμετάσχει στη συζήτηση. Αυτή τη φορά τα κατάφερε, και η κυρία Αζέρ, από ευγένεια ή ενθουσιασμό, του απευθύνθηκε ευθέως.

«Σήμερα το πρωί κατέβηκα στο κέντρο για μερικές δουλειές. Από το ανοιχτό παράθυρο ενός σπιτιού κοντά στον καθεδρικό ακουγόταν κάποιος που έπαιζε πιάνο.» Η φωνή της μαντάμ Αζέρ ήταν ήρεμη και σιγανή. Για ένα διάστημα περιέγραψε τι είχε ακούσει. «Ήταν πολύ όμορφο», κατέληξε, «αν και μόλις λίγες νότες. Ήθελα να σταματήσω, να χτυπήσω την πόρτα του σπιτιού και να ρωτήσω όποιον έπαιζε ποιος ήταν ο τίτλος του κομματιού.»

Ο μεσιέ και η μαντάμ Μπεράρ έδειχναν έκπληκτοι. Προφανώς δεν περίμεναν να ακούσουν κάτι τέτοιο. Ο Αζέρ μίλησε με την κατευναστική φωνή ανθρώπου συνηθισμένου σε τέτοιες ιδιοτροπίες. «Και ποιο ήταν το κομμάτι, αγαπητή μου;»

«Δεν ξέρω. Πρώτη φορά το άκουγα. Θύμιζε... Μπετόβεν ή Σοπέν.»

«Μαντάμ, αφού δεν το αναγνωρίσατε, αμφιβάλλω αν ήταν Μπετόβεν», είπε με αβρότητα ο Μπεράρ. «Βάζω στοίχημα πως ήταν κάποιο από εκείνα τα λαϊκά τραγούδια.»

«Δεν έμοιαζε με τέτοιο», είπε η μαντάμ Αζέρ.

«Δεν αντέχω τις λαϊκές μελωδίες που ακούγονται τόσο συχνά στις μέρες μας», συνέχισε ο Μπεράρ. «Όταν ήμουν νέος, ήταν διαφορετικά. Βέβαια, τα πάντα ήταν διαφορετικά τότε.» Γέλασε με σκωπτική αυταρέσκεια. «Πάντοτε προτιμώ μια κανονική μελωδία γραμμένη από κάποιον από τους μεγάλους μας συνθέτες. Ένα τραγούδι του Σούμπερτ ή ένα νυχτερινό του Σοπέν, κάτι που σε κάνει ν' ανατριχιάζεις! Σκοπός της μουσικής είναι να απελευθερώνει στην ψυχή όσα συναισθήματα συνηθίζουμε να κρατάμε κλειδωμένα βαθιά μέσα μας. Οι μεγάλοι συνθέτες του παρελθόντος το κατάφεραν, όμως οι σημερινοί μουσικοί αρκούνται στο να βάζουν τέσσερις νότες στη σειρά, μόνο και μόνο για να πουλάνε περισσότερες παρτιτούρες. Η ευφυΐα δεν χαρακτηρίζεται από τέτοιες ευκολίες, αγαπητή μου μαντάμ Αζέρ!»

Ο Στίβεν είδε τη μαντάμ Αζέρ να στρέφει αργά το κεφάλι προκειμένου να κοιτάξει κατάματα τον Μπεράρ. Είδε τα μάτια

της να γουρλώνουν εστιάζοντας στο χαμογελαστό του πρόσωπο, στο οποίο διακρίνονταν μικρές σταγόνες ιδρώτα εξαιτίας της πνιγηρής ατμόσφαιρας στην τραπεζαρία. Ο Στίβεν αναρωτήθηκε πώς στην ευχή ήταν δυνατόν αυτή η γυναίκα να είναι η μητέρα του κοριτσιού και του αγοριού που είχαν δειπνήσει μαζί τους.

«Νομίζω πως τελικά πρέπει να ανοίξω το παράθυρο», είπε ψυχρά και σηκώθηκε, με τη μεταξωτή φούστα της να θροΐζει.

«Αζέρ, είσαι κι εσύ φιλόμουσος;» είπε ο Μπεράρ. «Σ' ένα σπίτι με παιδιά, καλό είναι να υπάρχει μουσική. Η μαντάμ Μπεράρ κι εγώ ανέκαθεν ενθαρρύναμε τα παιδιά μας στο τραγούδι.»

Το μυαλό του Στίβεν δούλευε πυρετωδώς καθώς ο Μπεράρ μιλούσε ασταμάτητα. Υπήρχε κάτι το υπέροχο στον τρόπο που η μαντάμ Αζέρ απέρριπτε αυτόν τον παράλογο άντρα. Δεν ήταν παρά ένας θρασύδειλος επαρχιώτης, πράγματι, όμως ήταν φανερό πως είχε συνηθίσει να περνάει το δικό του.

«Έχω απολαύσει βραδιές στην αίθουσα συναυλιών», είπε συνεσταλμένα ο Αζέρ, «αν και θα δίσταζα να περιγράψω τον εαυτό μου ως “φιλόμουσο” λόγω αυτού. Απλώς μου αρέσουν—»

«Ανοησίες. Η μουσική είναι μια δημοκρατική μορφή τέχνης. Δεν χρειάζεσαι χρήματα για να την αγοράσεις ή μόρφωση για να τη μάθεις. Αρκεί ένα ζευγάρι από δαύτα.» Ο Μπεράρ έπιασε τα μεγάλα ροδαλά αφτιά του και τα κούνησε. «Αφτιά. Το δώρο του Θεού κατά τη γέννησή μας. Δεν υπάρχει λόγος να εκφράζεις με τέτοια συστολή τις προτιμήσεις σου, Αζέρ. Το ελάττωμα της ψευδοσεμνότητας επιτρέπει στην κακογουστιά να θριαμβεύει.» Ο Μπεράρ έγειρε στην πλάτη της καρέκλας και κοίταξε φευγαλέα προς το ανοιχτό παράθυρο. Το αεράκι φάνηκε να χαλαρεί την ικανοποίηση που ένιωθε για το υποτιθέμενο ευφυολόγημά του. «Μα, με συγχωρείς, Ρενέ», είπε. «Σε διέκοψα.»

Ο Αζέρ ασχολιόταν με τη μαύρη ξύλινη πίπα του, σπρώχνοντας τον καπνό με τα δάχτυλά του και δοκιμάζοντας τη ροή, ρουφώντας ηχηρά από το στόμιο. Όταν ικανοποιήθηκε, άναψε

ένα σπύρτο και για μερικές στιγμές μια γαλάζια σπείρα καπνού περιέβαλε το φαλακρό του κεφάλι. Στη στιγμή που μεσολάβησε μέχρι να καταφέρει να απαντήσει στον φίλο του, ακούστηκαν τα πουλιά στον κήπο.

«Τα πατριωτικά τραγούδια», είπε ο Αζέρ. «Τα συμπαθώ ιδιαίτερα. Φαντάζομαι τον ήχο από τις φιλαρμονικές που παιάνιζαν ενώ χίλιες φωνές ενώνονταν μαζί τους τραγουδώντας τη Μασσαλιώτιδα, για να ξεπροβοδίσουν τον στρατό που έφευγε για να πολεμήσει τους Πρώσους. Πρέπει να ήταν σπουδαία μέρα!»

«Με συγχωρείς», είπε ο Μπεράρ, «μα πρόκειται για ένα παράδειγμα όπου η μουσική χρησιμοποιείται για έναν σκοπό – να ενσταλάξει την πολεμική γενναιότητα στις καρδιές των στρατιωτών μας. Όποια μορφή τέχνης χρησιμοποιείται για πρακτικούς σκοπούς, χάνει την ουσιαστική της αγνότητα. Δίκιο δεν έχω, μαντάμ Αζέρ;»

«Τολμώ να πω πως ναι, μεσιέ. Τι γνώμη έχει ο μεσιέ Ρέι-σφορντ;»

Ο Στίβεν, προς στιγμινή έκπληκτος, κοίταξε την κυρία Αζέρ και διαπίστωσε πως τον παρατηρούσε για πρώτη φορά. «Μαντάμ, δεν έχω άποψη ως προς αυτό», είπε μόλις ανέκτησε την ψυχραιμία του. «Ωστόσο, πιστεύω πως αν ένα τραγούδι αγγίζει την καρδιά, τότε έχει αξία.»

Ξαφνικά, ο Μπεράρ έτεινε το χέρι του. «Αζέρ, λίγο μπράντι αν έχεις την καλοσύνη. Ευχαριστώ. Λοιπόν. Θα κάνω κάτι, παρ' όλο που διακινδυνεύω να γελοιοποιηθώ και να με επικρίνετε.»

Η μαντάμ Μπεράρ γέλασε επιφυλακτικά.

«Θα τραγουδήσω. Ναι, είναι μάταιο να προσπαθήσετε να με μεταπίσετε. Θα πω ένα τραγουδάκι που ήταν δημοφιλές όταν ήμουν μικρός, δηλαδή, σας διαβεβαιώ, πολλά χρόνια πριν.»

Εκείνο που εξέπληξε τους ακροατές του ήταν η ταχύτητα με την οποία ο Μπεράρ, αφού έκανε τη δήλωση, ξεκίνησε να τραγουδάει. Τη μία στιγμή συζητούσαν τυπικά μετά το δείπνο,

Ο ήχος των πουλιών είναι μια ιστορία έρωτα, θανάτου και επιβίωσης. Ο Στίβεν Ρέισφορντ, ένας νεαρός Άγγλος, φτάνει το 1910 σε μια πόλη της βόρειας Γαλλίας με σκοπό να αποκτήσει περισσότερες γνώσεις για την υφασματοβιομηχανία. Εκεί μένει στο σπίτι του εργοστασιάρχη Αζέρ και ερωτεύεται παράφορα τη γυναίκα του, Ιζαμπέλ.

Ενώ ο κόσμος βρίσκεται στα πρόθυρα του πολέμου, η σχέση τους κλονίζεται και ο Στίβεν κατατάσσεται εθελοντικά για να πολεμήσει στο Δυτικό Μέτωπο. Με την αγάπη του για την Ιζαμπέλ χαραγμένη για πάντα στην καρδιά του, βιώνει την πρωτόγνωρη φρίκη του πολέμου από την οποία ούτε εκείνος ούτε οι αναγνώστες θα καταφέρουν να παραμείνουν αλώβητοι.

«Από τα ωραιότερα μυθιστορήματα των τελευταίων σαράντα ετών.»

–Mail on Sunday

«Ο Faulks είναι αναμφίβολα δεξιοτέχνης.»

–Financial Times

«Η λογοτεχνία στα καλύτερά της.»

–Time Out

